

Fokus på socialøkonomiske virksomheder

Notat om socialøkonomiske virksomheder
med beskæftigelsesfremmende og jobskabende formål

August 2012

Ellen Jensen, seniorkonsulent

CABÍ

Indholdsfortegnelse

1. Sammenfatning og konklusion	2
2. Indledning	6
3. Definition af socialøkonomiske virksomheder	8
Socialøkonomiske virksomheder – en del af civilsamfundet	8
Socialøkonomiske virksomheder – en del af den private sektor	9
Afgrensning af definitionen set i relation til beskæftigelsesområdet	9
Definition internationalt	10
Ønske om en klarere definition	10
4. Kategorier af socialøkonomiske virksomheder	12
Skøn over antallet af socialøkonomiske virksomheder	12
Ansatte, ansættelsesformer og beskæftigelsestilbud	14
Brancher og forretningsområder	15
Målgrupper	16
5. Samarbejdet mellem socialøkonomiske virksomheder og kommuner	18
Udbredelsen af samarbejdet	18
Planer om øget samarbejde	18
Strategi for samarbejdet	19
Fordele ved samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder	20
Ulemper eller barrierer	21
Hvad efterspørger kommunerne fra de socialøkonomiske virksomheder? ...	22
6. Udviklingspotentialer i samarbejdet mellem kommuner og socialøkonomiske virksomheder	24
Realisering af udviklingspotentialerne	24
7. Kommunalt oprettede socialøkonomiske virksomheder	28
8. Metoder	29
Spørgeskemaundersøgelsen	29
Datagrundlag	29
Opgørelse af resultater på kommuneniveau	30
Indhold	30
Telefoninterview	30
Informationer fra workshop	31
9. Liste over interviewede socialøkonomiske virksomheder, kommuner og videnspersoner	32
10. Liste over litteratur og links	33

1. Sammenfatning og konklusion

Dette notat sætter fokus på socialøkonomiske virksomheder med beskæftigelsesfremmende og jobskabende formål.

Notatet er udarbejdet på grundlag af:

- En spørgeskemaundersøgelse til jobcentre, socialafdelinger og eventuelle andre afdelinger, der har et beskæftigelsesrelevant samarbejde med socialøkonomiske virksomheder.
- Uddybende interview med repræsentanter for kommuner, socialøkonomiske virksomheder og ressource- og videnspersoner.
- Informationer fra en workshop med socialøkonomiske virksomheder.

Notatet lægger sig op ad den definition af socialøkonomiske virksomheder, som anvendes i Regeringens civilsamfundsstrategi fra 2010, med den afgrænsning, at vi kun ser på socialøkonomiske virksomheder, der har et socialt formål, og hvor et af virksomhedens mål er at fremme beskæftigelse og skabe job for udsatte borgere.

I alt har 57 % (56) af landets kommuner deltaget i spørgeskemaundersøgelsen

Antallet af socialøkonomiske virksomheder

- På baggrund af spørgeskemaundersøgelsen skønner vi, at der i Danmark er mindst 300 socialøkonomiske virksomheder med beskæftigelsesfremmende og jobskabende sigte.
- De socialøkonomiske virksomheder er mikro, små og mellemstore virksomheder. På baggrund af workshop og interview med socialøkonomiske virksomheder, skønner vi, at der i de socialøkonomiske virksomheder på landsplan gennemsnitligt er under 15 ordinært ansatte, under 20 ansatte på særlige vilkår og under fem i beskæftigelsestilbud i de socialøkonomiske virksomheder.

Fællestræk ved de socialøkonomiske virksomheder

- De socialøkonomiske virksomheder har det tilfælles, at de skaber beskæftigelsesmuligheder og job til udsatte borgere, der ikke umiddelbart kan honorere kravene i ordinære virksomheder, samtidig med at de sælger produkter og ydelser på almindelige markedsvilkår.

Nogle socialøkonomiske virksomheder ansætter primært borgere på ordinære vilkår, mens andre ansætter borgere på særlige vilkår, afhængigt af borgernes arbejdsevne. Nogle har en stor, andre en meget lille andel ledige i beskæftigelsestilbud.

Kategorier af socialøkonomiske virksomheder

De socialøkonomiske virksomheder er forskellige, hvad angår baggrund, målgrupper, ansættelsesformer, brancher, forretningsområder og selskabsformer.

I forhold til baggrund kan man skelne mellem tre typer:

- Mange er opstået på baggrund af et socialt engagement i en bestemt sag, et lokalområde eller en bestemt gruppe mennesker. Således har nogle har

specialiseret sig i at skabe beskæftigelsesmuligheder til borgere med bestemte fysiske, psykiske eller sociale handicap eller problemstillinger.

- En anden kategori er de socialøkonomiske virksomheder, der har en baggrund i den offentlige sektor og er afkoblet denne i form af dannelse af bl.a. erhvervsdrivende fonde.
- En tredje gruppe er kommunalt oprettede socialøkonomiske virksomheder. Endnu er der kun et fåtal, men antallet vil formentlig vokse.

Samarbejde mellem kommuner og socialøkonomiske virksomheder

- 66 % (37) af de deltagende kommuner samarbejder med socialøkonomiske virksomheder. Omtrent halvdelen af dem samarbejder med 1 – 2, mens resten samarbejder med et større antal. Samarbejdet drejer sig både om ansættelse af og om beskæftigelsestilbud til udsatte borgere.
- Jobcentrene samarbejder med de socialøkonomiske virksomheder om ansættelse af borgere med forskellige typer af handicap og barrierer i forhold til arbejdsmarkedet, fleksjobvisiterede og i nogen grad personer fra matchgruppe 3. I jobcentrene er der i mindre grad samarbejde om ansættelse af førtidspensionister, mens socialafdelingerne i højere grad har et sådant samarbejde.
- Ser man på beskæftigelsestilbud, samarbejder kommunerne primært med socialøkonomiske virksomheder om opkvalificering og vejledning samt virksomhedspraktik.
- Over halvdelen af de kommuner, der ikke har et samarbejde med socialøkonomiske virksomheder, anfører, at det skyldes, at de ikke har kendskab til, at der er socialøkonomiske virksomheder i deres geografiske område.

Planer om et øget samarbejde

- 58 % (19) af de kommuner, der i dag samarbejder med socialøkonomiske virksomheder (og som har besvaret spørgsmålet) forventer at anvende socialøkonomiske virksomheder i større grad fremover.
- 33 % (11) forventer mindre samarbejde, mens 9 % (3) svarer "ved ikke"
- Af de kommuner, der ikke har et samarbejde med socialøkonomiske virksomheder i dag (og som har besvaret spørgsmålet), har 39 % (7) planer om at påbegynde et samarbejde i 2012 eller 2013. Andre 39 % (7) svarer nej til dette, mens 22 % (4) svarer "ved ikke".

Fordele ved et samarbejde

De fordele, kommunerne og de socialøkonomiske virksomheder selv ser i at anvende socialøkonomiske virksomheder sammenlignet med ordinære virksomheder, er primært, at de er meget rummelige. De er i stand til at tage særlige hensyn, som det ikke er muligt at tage på det ordinære arbejdsmarked, og de formår derigennem at skabe job til særligt udsatte borgere. Desuden fremhæves det, at nogle socialøkonomiske virksomheder har særlig viden og ekspertise i forhold til at opkvalificere og ansætte borgere med bestemte handicap eller problemstillinger.

Ulemper ved et samarbejde

De ulemper, der peges på, formuleres som en risiko for, at de socialøkonomiske virksomheder lukker sig om sig selv, så der sker en form for institutionalisering,

og at de i kraft af rummeligheden måske kan komme til at tegne et for positivt billede af arbejdsmarkedet.

Kommunernes efterspørgsel

81 % af kommunerne har svaret på, hvad de særligt efterspørger hos socialøkonomiske virksomheder. De efterspørger det, de ser som fordelene ved de socialøkonomiske virksomheder, nemlig rummelighed i forhold til at ansætte ledige med problemer ud over ledigheden.

Det drejer bl.a. sig om

- praktikforløb og særligt tilrettelagte forløb med udgangspunkt i den enkelte person
- Skræddersy stillinger til dem, der er på kanten af arbejdsmarkedet
- Flere stillinger på nedsat tid og særlige vilkår
- Beskæftigelse af handicappede og psykisk sårbare
- Indsatser til de svageste borgere i matchgruppe 2
- Medvirke til jobvækst på det rummelige arbejdsmarked.

Der er også kommuner, der nævner kvaliteter som det at gøre en positiv forskel i for lokalsamfundet.

55% af kommunerne synes, de får dækket det, de efterspørger, og dem der ikke gør, peger primært på, at behovet er større end det, de socialøkonomiske virksomheder dækker.

Udviklingspotentialer i samarbejdet

Kommunerne ser udviklingspotentialer i samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder. Og de formulerer sig både om, hvad det vil kræve af dem selv, af de socialøkonomiske virksomheder og af andre at realisere udviklingspotentialerne.

- Mange kommuner anfører, at der er brug for flere socialøkonomiske virksomheder, både fordi behovet for den type virksomheder vil vokse, og fordi det vil øge udbuddet af flere forskellige typer af arbejdsopgaver.
- Kommunerne skal selv prioritere samarbejdet, udvide dialogen med socialøkonomiske virksomheder og fremme deres muligheder for vækst, bl.a. gennem udvikling af den kommunale udbudspraksis.
- De socialøkonomiske virksomheder skal beskrive det, de er gode til, og være lydhøre over for de ønsker og kravspecifikationer, kommunerne stiller. Og så er det vigtigt, at de udvikler bæredygtige forretningsplaner, og at de er gode til at tjene penge.
- Flere kommuner og socialøkonomiske virksomheder peger på, at der er behov for ændring af eller dispensation fra lovgivningens bestemmelser om forholdet mellem ansatte med tilskud og ordinært ansatte, ligesom flere peger på et behov for ændrede udbudsregler eller ændret udbudspraksis. Desuden er der behov for risikovillig kapital.

Kommunal strategi for samarbejdet

- 19 % (6) af de 31 kommuner, der har besvaret spørgsmålet, har svaret ja til, at der er formuleret en kommunal strategi for samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder. Strategierne sigter bl.a. på at skabe bedre

rammebetingelser for socialøkonomiske virksomheder, så det bliver lettere at etablere socialøkonomiske virksomheder og fremme vækstmulighederne for de etablerede.

Kommunalt oprettede socialøkonomiske virksomheder

- I 23 % (11) af de 48 kommuner, der har besvaret spørgsmålet, har kommunen selv har oprettet en socialøkonomisk virksomhed.

Konklusioner

På baggrund af kortlægningen kan vi konkludere, at det både er kommunernes og de socialøkonomiske virksomheders opfattelse, at de socialøkonomiske virksomheder bidrager til at skabe job og til at øge arbejdsudbuddet blandt borgere, der befinder sig i en udsat position i forhold til arbejdsmarkedet.

De socialøkonomiske virksomheder er i stand til at rumme de enkelte ledige med de problemstillinger eller handicap, de har og kan tilrettelægge forløb, der tager hensyn til disse. Samtidig mener de socialøkonomiske virksomheder selv, at det at de både har et socialt formål og er en virksomhed på almindelige markedsvilkår er en motivationsskabende faktor, der fremmer, at de ledige får en arbejdsarbejdsidentitet.

Der ser ud til at være basis for etablering af flere socialøkonomiske virksomheder. Deres ydelser efterspørges af de kommuner, der har kendskab til dem, og der efterlyses et bredere spektrum af arbejdsopgaver.

Samtidig er der et klart behov for at udbrede kendskabet til socialøkonomiske virksomheder og til det, de kan bidrage med.

De udfordringer, de socialøkonomiske virksomheder står overfor, drejer sig primært om tilstrækkelige ressourcer til den dobbelte opgave, de har med både at sikre støtte og kompetenceudvikling til de enkelte medarbejdere og samtidig sikre, at virksomheden forretningsmæssigt kan bevare og udvikle sin konkurrencedygtighed.

Der er også udfordringer i samarbejdet med kommunerne om ydelserne. De kan dreje sig om at få samarbejdet etableret, at få de rigtige kontakter, at overkomme papirarbejdet, at få udbetalt refusion i ordentlig tid, og at få mere langsigtede aftaler om antal pladser. Er samarbejdet med de rette personer først etableret, er der til gengæld flere, der peger på, at samarbejdet går fint.

2. Indledning

Formålet med dette notat er at beskrive socialøkonomiske virksomheders roller og opgaver i beskæftigelsesindsatser og jobskabelse for udsatte borgere.

Notatet er udarbejdet på grundlag af en kortlægning, som CABI, Center for Aktiv Beskæftigelsesindsats har lavet for Styrelsen for Fastholdelse og Rekruttering (SFR).

Baggrunden for notatet er, at SFR har et ønske om at inddrage socialøkonomiske virksomheders viden og erfaring med at udvikle job, som matcher personer, der er udsatte i forhold til arbejdsmarkedet, og samtidig driver forretning på almindelige markedsvilkår.

Efter aftale med SFR indeholder notatet en:

- beskrivelse af definitioner på socialøkonomisk virksomhed
- beskrivelse af forskellige kategorier af socialøkonomiske virksomheder med beskæftigelses- og/eller jobskabende formål, herunder
 - selskabsformer
 - målgrupper blandt borgere
 - eksempler på jobtyper, ansættelsesformer m.v.
 - vurdering af omfang/antal af de forskellige kategorier
- beskrivelse af styrker og barrierer i samarbejdet mellem socialøkonomiske virksomheder og kommuner
- beskrivelse af udviklingspotentialer i samarbejdet mellem socialøkonomiske virksomheder og kommuner.

De anvendte metoder er:

- Elektronisk spørgeskemaundersøgelse til alle kommuner rettet til henholdsvis jobcentre og socialområdet og/eller anden relevant afdeling med beskæftigelsesrelevant samarbejde med socialøkonomiske virksomheder. Spørgeskemaundersøgelsen havde fokus på, hvordan kommunerne ser på et samarbejde med socialøkonomiske virksomheder om kommunens beskæftigelsesindsats: Er der et samarbejde? Hvad er samarbejdet om? Hvilke udfordringer og udviklingspotentialer er der i at samarbejde med socialøkonomiske virksomheder?

Hovedresultaterne af spørgeskemaundersøgelsen ligger som selvstændigt bilag 1.

- Uddybende telefoninterviews med udvalgte socialøkonomiske virksomheder, ressourcepersoner og organisationsrepræsentanter på området samt repræsentanter for jobcentre, socialafdelinger og erhvervsafdelinger. Fokus i interviewene var på, hvad de socialøkonomiske virksomheder særligt bidrager med i beskæftigelsesindsatsen og jobskabelsen, hvordan de socialøkonomiske virksomheder og kommunerne ser på og vurderer deres

samarbejde, samt hvilke udfordringer og udviklingspotentialer de forskellige parter ser. Interviewene med ressourcepersoner og organisationsrepræsentanter havde især til formål at give os viden om området.

- Informationer fra workshop med socialøkonomiske virksomheder
På CABIs hjemmeside kan man finde en opsamling på workshoppen: Socialøkonomiske virksomheders styrker, udfordringer, ideer og muligheder. Opsamling på workshop den 27/6 – 2012.

Opgaveløsningen er foregået i maj-juli 2012.

3. Definition af socialøkonomiske virksomheder

Dette notat sætter fokus på socialøkonomiske virksomheder. Der er imidlertid ikke nogen entydig definition af, hvad en socialøkonomisk virksomhed er. Vi har derfor valgt kort at se på forskellene i definitioner og baggrunden for disse forskelle.

Socialøkonomiske virksomheder – en del af civilsamfundet

Den mest udbredte definition i Danmark er den, der anvendes i Regeringens Nationale Civilsamfundsstrategi fra 2010, og som vi i dette notat vælger at lægge os opad.

En socialøkonomisk virksomhed er en not-for-profit virksomhed, der er kendetegnet ved, at den:

- har et socialt, sundheds- og eller miljømæssigt formål
- har et salg af ydelser og/eller produkter
- geninvesterer et eventuelt overskud i virksomheden og formålet
- er organisatorisk uafhængig af den offentlige sektor
- har et CVR-nr.

(Regeringens Nationale Civilsamfundsstrategi, 2010, s. 44)

I strategien indskriver Regeringen de socialøkonomiske virksomheder i civilsamfundet, som heller ikke klart lader sig afgrænse.

Regeringens ambition er en styrket inddragelse af civilsamfundet og frivillige organisationer i den sociale indsats.

“Civilsamfundet kan nemlig noget, som det offentlige ikke kan. Civilsamfundet og særligt den frivillige sektor har for det første en rummelighed og en bredde, som det offentlige ikke kan tilbyde. For det andet har det stor betydning, at civilsamfundet netop ikke repræsenterer en offentlig myndighed. Civilsamfundet kan fx nå grupper, der af den ene eller anden grund ikke ønsker eller ikke har tradition for at have kontakt til det offentlige. Og endelig for det tredje kan civilsamfundet fungere som en afgørende med- og modspiller til det offentlige ved at udvikle og afprøve nye løsninger og få nye ideer til, hvor og hvordan den sociale indsats kan forbedres” (samme sted, s. 11).

Strategien sigter i høj grad mod den frivillige sektor og det tværgående samarbejde, men også sociale iværksættere og socialøkonomiske virksomheder er omfattet af strategien. Regeringen ønsker at stimulere udviklingen af disse ved at:

- medvirke til at skabe gode rammer for, at socialt iværksætteri fremmes, og at socialøkonomiske virksomheder får gode vækstbetingelser.
- medvirke til, at den værdi, som sociale iværksættere og socialøkonomiske virksomheder skaber, bedre anerkendes og dokumenteres” (samme sted, s. 20).

Ifølge ovennævnte definition har socialøkonomiske virksomheder det tilfælles med private virksomheder, at de fungerer på markedsvilkår gennem salg af ydelser og/eller produkter, mens de adskiller sig fra private virksomheder, ved at de har

et særligt socialt, sundheds- eller miljømæssigt formål, og ved at de geninvesterer et eventuelt overskud i virksomheden og opfyldelsen af formålet. De sælger typisk produkter på det almindelige marked og løser opgaver for den offentlige sektor. En del af de socialøkonomiske virksomheder er økonomisk afhængige af, at kommunerne køber ydelser hos dem. Det kan være opkvalificerings- og vejledningsforløb eller etablering af pladser til personer, der får tilbud ifølge Lov om aktiv beskæftigelsespolitik eller ifølge Lov om social service.

Mange socialøkonomiske virksomheder har en baggrund i det frivillige arbejde. Nogle er udsprunget af en patientforening som Dansk Blindesamfund eller Landsforeningen LEV, mens andre har baggrund i og tilknytning til et lokalsamfund, et engagement i en bestemt social sag eller i en bestemt persongruppe – eller en kombination af flere af disse. Det særlige for de beskæftigelsesrettede socialøkonomiske virksomheder er, at de mennesker, engagementet gælder, trænes, uddannes og/eller ansættes i virksomhederne. De er således med til at realisere formålet. I mange socialøkonomiske virksomheder er der tilknyttet frivillig arbejdskraft.

Socialøkonomiske virksomheder – en del af den private sektor

De socialøkonomiske virksomheder adskiller sig fra frivilligt arbejde, foreninger og organisationer ved at være virksomheder, der sælger produkter og ydelser på almindelige markedsvilkår.

Flere af de socialøkonomiske virksomheder har bevæget sig fra frivilligt arbejde og iværksætterier til en forretningsmæssig organisering af deres engagement. Virksomhederne skaber derigennem mulighed for, at flere mennesker, der midlertidigt eller varigt er udsatte i forhold til arbejdsmarkedet, får en tilknytning til arbejdsmarkedet på særlige eller ordinære vilkår i en socialøkonomisk virksomhed eller i en anden virksomhed.

Definitivt er de socialøkonomiske virksomheder således en del af den private sektor men med mere eller mindre fremtrædende træk fra civilsamfundet.

Der er dog også socialøkonomiske virksomheder, der har baggrund i den offentlige sektor. Flere har fx en fortid som revalideringsinstitutioner eller kommunale beskæftigelsesprojekter, men er blevet koblet af den offentlige sektor og blevet fondsejede (erhvervsdrivende fond). Den samme bevægelse pågår aktuelt i flere kommuner.

Mens ordinære virksomheder er markeds- og forretningsorienterede i udgangspunktet og praktiserer et socialt ansvar inden for disse rammer, har socialøkonomiske virksomheder således typisk foretaget en bevægelse fra et socialt engagement og/eller fra en offentligt funderet opgaveløsning til også at blive markeds- og forretningsorienterede.

Afgrænsning af definitionen set i relation til beskæftigelsesområdet

Vi har i denne kortlægning taget udgangspunkt i den definition eller karakteristik, der anvendes i den nationale civilsamfundsstrategi. Vi har dog begrænset os til at

beskæftige os med de virksomheder, der har et socialt formål, og hvor et af virksomhedens mål er at fremme og skabe beskæftigelse for udsatte borgere.

Det betyder, at vi ikke i denne sammenhæng beskæftiger os med de mange socialøkonomiske virksomheder inden for kultur-, undervisnings-, ældre-, social- og sundhedsområdet (Blå Kors, Frie Børnehaver og mange andre).

Definition internationalt

EU-kommissionen og det europæiske forskningsnetværk EMES (European Social Enterprise Research Network) ligger i deres definitioner tæt op ad den danske definition, men adskiller sig også på nogle punkter.

- De adskiller sig ved, at de begge indeholder et involverende element (virksomhederne inddrager eller involverer dem, virksomheden berører).
- Hvor definitionen i civilsamfundsstrategien foreskriver, at et eventuelt overskud geninvesteres i formålet eller virksomheden, giver EU-kommissionens definition mulighed for, at aktionærer og ejere kan få en forhåndsdefineret del af overskuddet.
- EMES udtrykker bl.a., at der er et minimum af betalt arbejde.

Ønske om en klarere definition

De fleste kommuner, der har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen, kan tilslutte sig definitionen fra civilsamfundsstrategien. Det samme er tilfældet for de fleste af de socialøkonomiske virksomheder og de videns- og ressourcepersoner, CABI har interviewet.

Der er dog mange, der giver udtryk for, at definitionen gerne må være klarere, så der bliver en tydeligere afgrænsning af, hvem der er socialøkonomiske virksomheder, og hvem der ikke er.

Bl.a. er der rejst spørgsmål om de mange forskellige ejerskabsformer og om betydningen af en eventuel afhængighed af offentlige tilskud. Fx siger Kurt Holm Nielsen fra Vinsa i telefoninterviewet, at det er ok med offentlige tilskud til etablering, men at det er afgørende, at de socialøkonomiske virksomheder ikke er afhængige af offentlige tilskud i driften, da dette vil være konkurrenceforvridende i forhold til almindelige virksomheder.

Desuden er der enkelte, der har bemærkninger, som ligger op ad EU-kommissionens eller EMES' definitioner. Nogle giver udtryk for, at de socialøkonomiske virksomheder bør være inkluderende, så de involverer medarbejdere, kunder, brugere og frivillige i virksomhedens drift. Andre slår til lyd for en problematisering af et strikt non profit krav. I interviewet med repræsentanten fra Københavns Kommune blev det fremført, at man ikke ser noget problem i, at aktionærer får del i et eventuelt overskud, ligesom Andreas Hjorth Frederiksen fra Social+/SUS finder, at det forretningsmæssige fokus godt må kunne betale sig. På den anden side er der også kommuner og videnspersoner, der finder det helt afgørende, at et overskud geninvesteres i virksomheden eller formålet. Fx mener Jon Krog fra Dansk Erhverv, at non profit tilgangen er et af de centrale elementer i socialøkonomiske virksomheder.

Der stilles også spørgsmålstejn ved, om ikke formålet bør være bredere end i definitionen fra civilsamfundsstrategien. Bl.a. udtrykker Lars Pehrson fra Merkur Bank, at formålet med socialøkonomisk virksomhed også bør kunne være kulturelt og undervisningsmæssigt.

Uklarheden og de forskellige holdninger tydeliggør, at de socialøkonomiske virksomheder befinder sig i grænsefeltet mellem civilsektoren og den private sektor.

Lars Hulgård fra Center for Socialt Entreprenørskab ved RUC fremfører i vores interview med ham, at der er to hovedretninger inden for definitionen af socialøkonomiske virksomheder, en hvor interessent- og deltagerperspektivet er udgangspunktet, og en hvor markedsvilkårene er udgangspunktet. Han mener, det er en forsimpning, hvis man blot sammenkobler de to retninger til en forståelse af socialøkonomiske virksomheder som markedsbaserede med socialt formål. Der er tale om to forskellige tilgange, og at der skal tages stilling til, om man ønsker en minimalistisk model for socialøkonomi, der bygger på en markedstilgang eller en interessentorienteret model funderet på en bred og mangfoldig ressource-tilgang.

I et arbejdspapir I EMES regi har Hulgård defineret social entrepreneurship som "the creation of a social value that is produced in collaboration with people and organisations from the civil society who are engaged in social innovations that usually imply an economic activity." Definitionen er således baseret på fire kriterier: social værdi, civilsamfund, innovation og økonomisk aktivitet.

(Discourses of Social Entrepreneurship – variations on the same theme? EMES European Research Network, 2010. WP no. 10/01).

I praksis forekommer der forskellige kombinationer af de to hovedretninger, idet den meget brede vifte af socialøkonomiske virksomheder i større eller mindre grad er baseret på værdier og tilgange fra civilsamfundstraditionen (jf. den ene hovedretning), samtidig med at de sælger ydelser og produkter på de gældende markedsvilkår (jf. den anden hovedretning).

Den definition af socialøkonomiske virksomheder, der ligger i civilsamfundsstrategien, er således ikke en udtømmende definition, men kan inden for denne kortlægnings rammer betragtes som en minimumsdefinition, der beskriver centrale kendetegn ved socialøkonomiske virksomheder med et socialt formål.

4. Kategorier af socialøkonomiske virksomheder

I dette afsnit har vi opstillet en kategorisering af socialøkonomiske virksomheder, der har et beskæftigelsessigte. Kategoriseringen baserer sig på informationer fra workshoppen, interviewene og spørgeskemaundersøgelsen.

Datagrundlaget bag kortlægningen er beskrevet nærmere i afsnit 8 om metoder. Kort fortalt er der udsendt spørgeskemaer til samtlige jobcentre og socialafdelinger og/eller andre afdelinger, og der er kommet 67 besvarelser retur, heraf:

- 39 fra jobcentre
- 10 fra socialafdelinger
- 7 fra anden afdeling
- 11 har ikke anført afdelingstilhør, da de ikke har fuldført undersøgelsen.

I alt har 56 kommuner (57 %) deltaget i undersøgelsen. For kommunernes vedkommende er svarprocenten størst i beskæftigelsesregion Hovedstaden & Sjælland, hvor 78 % af kommunerne har besvaret spørgeskemaet, mens den for Nordjylland, Midtjylland og Syddanmark er henholdsvis 64 %, 58 % og 55 %.

De deltagende kommuners indbyggerantal afspejler i store træk fordelingen på landsplan.

Der er foretaget uddybende telefoninterview med:

- 7 kommuner
- 7 socialøkonomiske virksomheder
- 7 ressource- og videnspersoner.

Desuden har vi inddraget informationer fra en workshop med deltagelse af 15 socialøkonomiske virksomheder.

Skøn over antallet af socialøkonomiske virksomheder

Der er ikke kortlægninger af, hvor mange socialøkonomiske virksomheder, der er i Danmark. Spørgeskemabesvarelserne og de personer, vi har interviewet, peger på, at det er et område i vækst.

Mandag Morgen udgav i 2010 en analyse, der estimerede, at der er i alt 45.000 socialøkonomiske virksomheder i Danmark, og at der hvert år er en tilvækst på 500-600 nye. Disse tal omfatter dog en langt bredere gruppe socialøkonomiske virksomheder end socialøkonomiske virksomheder, der har et beskæftigelsesfremmende og jobskabende sigte.

Den samme langt bredere definition ligger bag EU-kommissionens vurdering af antallet. Der er her tale om socialøkonomiske virksomheder både på beskæftigelsesområdet (work integration), det sociale område (personal services) og området for lokalsamfundsudvikling (local development of disadvantaged areas).

Ifølge EU kommissionen – "Enterprise and Industry"(2012) er der to millioner socialøkonomiske virksomheder ("enterprises") i hele Europa. Det svarer til 10 procent af alle virksomheder i Europa. De to millioner virksomheder beskæftiger 11 millioner mennesker, svarende til 5,5 per virksomhed. ¹

(http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/index_en.htm)

Både tallene fra Mandag Morgens analyse og tallene fra EU kommissionen viser, at definitionen er helt afgørende for, hvordan man opgør antallet af socialøkonomiske virksomheder. For EU kommissionens tal gør der sig også det gældende, at der er forskellige traditioner i landene i Europa, hvilket gør det umuligt at nedskalere det europæiske tal til danske forhold.

På baggrund af vores kortlægning skønner vi, at der i Danmark er mindst 300 socialøkonomiske virksomheder med beskæftigelsesfremmende og jobskabende sigte.

Baggrunden for skønnet er en ekstrapolering ud fra spørgeskemaundersøgelsen: 37 ud af 39 jobcentre giver i spørgeskemaundersøgelsen deres bud på antallet af socialøkonomiske virksomheder, som de samarbejder med. 17 af dem samarbejder med ca. 84, dvs. i gennemsnitligt fem, to svarer "ved ikke", mens 20 anfører, at de ikke samarbejder med nogen. Vi vælger at se bort fra de to, der svarer "ved ikke".

Hvis en lige så stor andel jobcentre på landsplan samarbejder med gennemsnitligt samme antal, betyder det, at jobcentrene samarbejder med omkring 230 socialøkonomiske virksomheder. Vi har her ikke inddraget tallene for socialafdelinger og andre enheder, dels fordi antallet er meget begrænset, dels fordi det kan være de samme socialøkonomiske virksomheder, de samarbejder med som dem, jobcentrene samarbejder med.

Det faktiske antal socialøkonomiske virksomheder er givetvis en hel del større end de 230. Jobcentrene kan have et samarbejde med virksomheder, de ikke tænker på som socialøkonomiske, fordi de ikke hidtil eller først for nylig har markedsført sig som socialøkonomiske virksomheder, fx erhvervsdrivende fonde. Det gælder fx INCITA, Hans Knudsen Institutet og lignende virksomheder, der tidligere har været offentlige institutioner. Det vil også kunne dreje sig om nogle af de foreningsdrevne cafeer mv., som fx KFUMs Sociale Arbejde's 25 cafeer. Desuden er der flere socialøkonomiske virksomheder, der ikke har et samarbejde med kommunerne. Det drejer sig bl.a. om helt små socialøkonomiske virksomheder med fx en ejer og nogle få frivillige, men også om virksomheder, der ikke er interessere-

¹ Som et kuriosum har vi beregnet antallet af socialøkonomiske virksomheder i Danmark på baggrund af EU kommissionens tal. Der er i Danmark 282.484 arbejdssteder (heri er også talt arbejdssteder, hvor der kun er et job). Arbejdsstyrken er ca. på 2,8 millioner. Hvis man råt overfører Europa-tallene til Danmark, ser tallene for socialøkonomiske virksomheder ud som følger: 168.000 jobs fordelt på 28.248 socialøkonomiske arbejdssteder.

de i eller endnu ikke har fået etableret et samarbejde. Vi skønner, at dette vil supplere antallet med mindst 70 virksomheder.

Ansatte, ansættelsesformer og beskæftigelsestilbud

Ligeledes har vi foretaget et forsigtigt skøn over antallet af ansatte og antallet af ledige i beskæftigelsestilbud i de socialøkonomiske virksomheder.

De 19 socialøkonomiske virksomheder, der deltog i workshoppen eller i interview, har alle både ordinært ansatte og ansatte på særlige vilkår og/eller ledige i beskæftigelsestilbud. Der er i alt 248 ordinært ansatte, dvs. gennemsnitligt 13. Antallet spænder i de enkelte virksomheder fra 1 til 76. De fleste har mellem 1 og 10 ordinært ansatte. De ordinært ansatte rummer i flere tilfælde ledige, der er blevet opkvalificeret i virksomheden og derefter ansat i virksomheden.

Der er i alt 332 ansatte på særlige vilkår, dvs. gennemsnitligt 17. Fem har ikke nogen, der er ansat på særlige vilkår, mens de to, der har flest, har henholdsvis 85 og 120. De fleste har mellem 1 og 15. Ansatte på særlige vilkår tæller både ansatte i fleksjob og beskyttet beskæftigelse.

Der er i alt 78 ledige, der er i beskæftigelsestilbud i de 19 socialøkonomiske virksomheder, dvs. gennemsnitligt 4. Fem har ingen i beskæftigelsestilbud. I halvdelen af virksomhederne er der mellem 1 og 10. De to, der har flest, har henholdsvis 25 og 45. Det drejer sig især om opkvalificering og vejledning.

Hvis man ekstrapolerer ud fra disse tal, er der på landsplan omkring 3900 ordinært ansatte, omkring 5100 ansatte på særlige vilkår og omkring 1200 i beskæftigelsestilbud i de socialøkonomiske virksomheder.

Nogle socialøkonomiske virksomheder sigter primært på at ansætte medarbejdere i ordinære job, mens andre primært ansætter medarbejdere på særlige vilkår afhængigt af arbejdsevnen. Nogle socialøkonomiske virksomheder har mange borgere i opkvalificerings- og vejledningsforløb, mens andre kun har ganske få.

Det betyder også, at ikke alle virksomheder siger ja til alle, som kommunen henviser til dem. Hvis sigtet fx et ordinært job, betyder det, at man må sige fra til nogen. Et afslag kan således være i både borgerens og virksomhedens interesse.

Spørger man kommunerne hvilke beskæftigelsestilbud, de primært og sekundært samarbejder med de socialøkonomiske virksomheder om, svarer jobcentrene:

	Primært (19 svar)	Sekundært (17 svar)
• Opkvalificering og vejledning	37 %	41 %
• Virksomhedspraktik	32 %	53 %
• Job med løntilskud	5 %	41 %
• Andet	16 %	37 %
• Ved ikke	11 %	-
• Ingen andre	-	6 %

Det er altså især opkvalificering og vejledning og virksomhedspraktik, jobcentrene anvender de socialøkonomiske virksomheder til.

Inkluderer man også socialområdet og andre afdelinger i besvarelsen af spørgsmålet, er fordelingen stort set den samme. Her er andelen af løntilskudsansættelser og virksomhedspraktikker lidt mindre og andelen af opkvalificering og vejledning lidt større.

Brancher og forretningsområder

Der er flere forskellige brancher og forretningsområder repræsenteret blandt de socialøkonomiske virksomheder. I workshoppen og blandt de interviewede virksomheder er det især den grafiske branche, jordbrug, fødevarer, service og it, kultur og medier, der er repræsenteret.

De forretningsområder, der arbejdes med er bl.a.:

- hoteldrift
- catering, frokostordninger, cafédrift
- test af forretningskritiske it-systemer, data-logistik, programmering, journalisering og dataregistrering
- tryksager og hjemmesider
- telemarketing – mødebooking, salg, analyser, fundraising
- boliginteriør og accessories
- tasker af kasserede materialer
- kulturelle arrangementer, salg af oplæg, kurser, workshops
- medieproduktion, design/grafik, teatervirksomhed
- landbrugsdrift og salg af landbrugsprodukter
- gartneri, gårdbutik og genbrug
- arealpleje
- paller, montage, savværk, slagteri, landbrug, fødevarer
- pakkeri, lager, logistik.

Desuden har stort set alle de socialøkonomiske virksomheder som nævnt salg af beskæftigelsesafklarende og –opkvalificerende forløb til kommuner, uddannelsesvirksomhed, beskyttet beskæftigelse, fleksjob m.v.

I nogle tilfælde er valget af branche og forretningsområde bestemt af virksomhedens beliggenhed, land/by og lokalsamfundengagement. Eksempelvis har en af de socialøkonomiske storbyvirksomheder engageret sig i at fremme beskæftigelsen for marginaliserede indvandrerkvinder, mens en anden driver hotel i et udkantsområde, hvor det daværende hotel tre gange var gået konkurs. En kreds af borgere sluttede sig sammen, og 300 andelshavere købte hver en andel á 1.000 kr.

I andre tilfælde er forretningsområdet udviklet med henblik på at udnytte og udvikle de særlige ressourcer og kompetencer hos de borgere, virksomheden har specialiseret sig i at hjælpe ind på arbejdsmarkedet eller skabe jobmuligheder for en bestemt udsat gruppe. Her kan eksempelvis nævnes en socialøkonomisk virksomhed, hvor personer med synshandicap løser marketings- og kundeserviceopgaver i telefonen for en bred vifte af virksomheder og organisationer. Et andet

eksempel er en socialøkonomisk virksomhed, der skaber job inden for it-området, og ansætter personer med autisme som konsulenter. Et tredje eksempel er en socialøkonomisk virksomhed, hvis formål er at skabe jobmuligheder for udsatte krigsveteraner.

Målgrupper

Mange af de socialøkonomiske virksomheder driver deres virksomhed med en høj andel af medarbejdere med en bestemt type af problemstillinger eller handicap. Den type socialøkonomiske virksomheder har en særlig ekspertise og erfaring i både at afklare, opkvalificere, kompetenceudvikle og skabe job til disse personer og samtidig drive virksomhed på almindelige markedsvilkår. Nogle ansættes efter et opkvalificeringsforløb i virksomheden, mens andre får job i andre virksomheder.

I workshoppen og interviewene var der eksempler på socialøkonomiske virksomheder, der var specialiserede i forhold til beskæftigelse af personer med en af følgende problemstillinger:

- synshandicap
- hørehandicap
- psykisk sårbarhed
- social sårbarhed
- fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse
- autisme
- hjemløshed
- psykiske traumer.

Der var også eksempler på socialøkonomiske virksomheder, der beskæftiger borgere med mere end en problemstilling. En af de socialøkonomiske virksomheder, der blev interviewet, specificerede, at de både havde medarbejdere med psykiske lidelser, sent udviklede, udviklingshæmmede og socialt sårbare. Denne virksomhed havde gode erfaringer med forskelligheden i sammensætningen.

I spørgeskemaundersøgelsen har 70 % (26) af de kommuner, der har anført, at de samarbejder med socialøkonomiske virksomheder) afkrydset hvilke persongrupper, de samarbejder med de socialøkonomiske virksomheder om ansættelse af.

I kommuntallene er der besvarelser fra 22 jobcentre. Af disse samarbejder de 17 om ansættelse af bestemte grupper. Nedenfor er angivet, hvor mange af de dem, der samarbejder om ansættelse af de angivne grupper:

• Personer med psykisk handicap	8
• Personer med sociale problemer	8
• Personer som er fleksjobvisiterede	8
• Personer med sproglige barrierer	7
• Personer med fysisk handicap	6
• Personer fra matchgruppe 3	5
• Førtidspensionister med løntilskud	3
• Andre	2

I fem jobcentre er samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder ikke målrettet specifikke målgrupper.

Som det fremgår, drejer samarbejdet sig typisk om mere end en målgruppe. Det mest bemærkelsesværdige er, at fem jobcentre samarbejder med socialøkonomiske virksomheder om ansættelse af personer fra matchgruppe 3, det vil sige borgere, der normalt ikke kan arbejde eller deltage i en beskæftigelsesrettet indsats. Kun tre jobcentre har fokus på ansættelse af førtidspensionister i de socialøkonomiske virksomheder.

Fem socialafdelinger har besvaret spørgsmålet, og her er det primært ansættelse af personer med psykisk handicap og førtidspensionister, der er sat kryds ved.

Selskabsformer

De socialøkonomiske virksomheder er organiseret i mange forskellige selskabsformer. Følgende organisationsformer er de hyppigst forekommende:

- Personligt drevne virksomheder, et personselskab uden kapitalkrav og med personlig og direkte hæftelse.
- Interessentskaber (I/S) uden kapitalkrav og med personlig, direkte og solidarisk hæftelse. Ikke specifikt lovregulerede.
- Anpartsselskaber (ApS), der ejes af anpartshaverne, med et kapitalkrav på minimum 80.000 kr. og med begrænset hæftelse, svarende til indskud. Reguleret af Selskabsloven.
- Aktieselskab (A/S), et erhvervsdrivende selskab, der ejes af aktionærer, med et kapitalkrav på minimum 500.000 kr., og hvor aktionærerne har begrænset hæftelse, svarende til indskud. Reguleret af Selskabsloven.
- Erhvervsdrivende fonde, herunder stiftelser, med et kapitalkrav på minimum 300.000 kr., som er selvejende, og hvor fonden hæfter, dvs. ingen personlig hæftelse. Reguleret af Lov om erhvervsdrivende fonde.
- Selskaber (SMBA), foreninger (FMBA) og andelsselskaber (AMBA) med begrænset ansvar, og personselskaber, hvor selskabsdeltagerne deltager aktivt i driften. Reguleret af Lov om erhvervsdrivende virksomheder, som dog kun er en registreringslov. Defineres af vedtægter. Overskud kan ikke tages ud af virksomheden.

For nye socialøkonomiske virksomheder er udfordringen især, at kapitalkravet er stort, og at der er tale om personlig hæftelse, hvis man ikke kan opfylde kapitalkravet.

5. Samarbejdet mellem socialøkonomiske virksomheder og kommuner

Udbredelsen af samarbejdet

66 % (37) af de 56 kommuner, der har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen, samarbejder med socialøkonomiske virksomheder.

For jobcentrenes vedkommende er det lige knap halvdelen (49 %) af de 39 jobcentre, der anfører, at de samarbejder med socialøkonomiske virksomheder, mens 51 % siger, de ikke har et samarbejde.

Ca. halvdelen af de kommuner, der samarbejder med socialøkonomiske virksomheder, samarbejder med 1 – 2 virksomheder.

Blandt de jobcentre, der samarbejder med socialøkonomiske virksomheder, gør ca. halvdelen det med 1 – 2 virksomheder. Fem jobcentre samarbejder med 6 – 10, 11 – 15 og 15 – 20 virksomheder.

Seks af de 10 besvarelser fra socialafdelinger oplyser, at de samarbejder med socialøkonomiske virksomheder, heraf har de fire samarbejde med 1 – 2 virksomheder. Fire har ikke noget samarbejde.

Blandt de syv besvarelser fra andre enheder i kommunen, har to ikke noget samarbejde med socialøkonomiske virksomheder, mens de fire, der har, samarbejder med 1 – 3 virksomheder. En enkelt anfører, at der er samarbejde med over 20.

Over halvdelen af de kommuner, der ikke samarbejder med socialøkonomiske virksomheder, anfører, at det skyldes, at de ikke har kendskab til, at der findes socialøkonomiske virksomheder i deres geografiske område.

Det skal bemærkes, at Aarhus Kommune har henvendt sig til CABI efter undersøgelsens svarfrist og beklaget, at de ikke har nået at besvare spørgeskemaet inden deadline. Aarhus Kommune er med i kortlægningen i form af interview, og i den forbindelse fik vi at vide, at kommunen samarbejder med omkring 20 socialøkonomiske virksomheder.

Planer om øget samarbejde

33 af de 37 kommuner, der i dag samarbejder med socialøkonomiske virksomheder, har svaret på, om de planlægger at anvende socialøkonomiske virksomheder i større eller mindre grad fremover.

58 % (19) af disse 33 kommuner forventer at anvende socialøkonomiske virksomheder i større grad end i dag. 33 % (11) forventer mindre grad af samarbejder og 9 % (3) svarer "ved ikke".

18 af de 19 kommuner, der ikke har samarbejde med socialøkonomiske virksomheder i dag, svarer på, om de planlægger at begynde at samarbejde med socialøkonomiske virksomheder i 2012 eller 2013.

39 % (7) af de 18 kommuner har planer om at påbegynde et samarbejde i 2012 eller 2013.

På forvaltningsniveau anfører over halvdelen (53 %) af de jobcentre, der allerede samarbejder med socialøkonomiske virksomheder (19), at de har planer om en øget anvendelse af socialøkonomiske virksomheder i beskæftigelsesindsatsen.

32 % forventer samme niveau som i dag. 16 % svarer "ved ikke" til spørgsmålet om et øget samarbejde med socialøkonomiske virksomheder.

En fjerdedel af jobcentrene uden samarbejde med socialøkonomiske virksomheder i dag har planer om at påbegynde samarbejde med socialøkonomiske virksomheder i 2012 eller 2013.

Samlet set for de responderende jobcentre:

- 49 % samarbejder med socialøkonomiske virksomheder i dag, og over halvdelen har planer om en øget anvendelse fremover
- 13 % samarbejder ikke med socialøkonomiske virksomheder i dag, men har planer om at gøre det i 2012/2013
- 23 % samarbejder ikke med socialøkonomiske virksomheder i dag og har heller ikke planer om det i 2012/2013
- 15 % samarbejder ikke med socialøkonomiske virksomheder i dag og ved ikke, om der er planer for 2012/2013.

I socialafdelingerne og andre enheder er tendensen den samme som i jobcentre-
ne, men andelen, der forventer et øget samarbejde, er større.

Undersøgelsen peger således på, at der blandt kommunerne er planer om et øget samarbejde med socialøkonomiske virksomheder. Dog er det bemærkelsesværdigt, at det primært gælder de kommuner, der allerede har et samarbejde med socialøkonomiske virksomheder. Det kan selvfølgelig hænge sammen med, at mange af de kommuner, der i dag ikke samarbejder med socialøkonomiske virksomheder, ikke har kendskab til, at der eksisterer nogen i deres område, eller hvad de kan bruge dem til.

Strategi for samarbejdet

31 kommuner har svaret på, om de har en kommunal strategi for samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder.

Seks af disse 31 kommuner (19 %) har en kommunal strategi for samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder. 81 % (25) har således ikke.

De 19 kommuner, der i dag ikke har samarbejde med socialøkonomiske virksomheder, er ikke blevet spurgt, om de har en kommunal strategi på området.

Nogle af de kommunerepræsentanter, vi har telefoninterviewet i forbindelse med kortlægningen, kommer fra kommuner, der har formuleret en strategi for samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder. Eksempelvis har Kolding, København og Aarhus Kommune formuleret en strategi for socialøkonomiske virksomheder i henholdsvis 2009, 2010 og 2012. De tre kommuner er enige om, at de

socialøkonomiske virksomheder yder væsentlige bidrag til kommunen, og de ønsker at fremme deres muligheder for vækst og dermed de potentialer, de ser.

Ifølge de tre kommuner ligger potentialerne i den merværdi, som de socialøkonomiske virksomheder skaber i form af at styrke medborgerskab og sammenhængskraft på tværs af byen, at skabe nye og innovative løsninger på velfærdsproblemer og at skabe mere velfærd, herunder at skabe job til udsatte borgere.

“Socialøkonomiske iværksættere udtænker således innovative løsninger på velfærdssamfundets udfordringer ved at kombinere det offentliges opgavefokus, det privates organiseringsform og civilsamfundets sociale engagement.” (Strategi- og handlingsplan for fremme af socialøkonomiske iværksættere og virksomheder i Aarhus, 2012).

Kommunernes strategi for udvikling af samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder indeholder bl.a.:

- lettere adgang til kompetent rådgivning målrettet de socialøkonomiske virksomheder (bl.a. med henblik på forretningsplanlægning og forretningsudvikling) samt mentorordninger
- styrket offentlig/privat samarbejde (bl.a. netværk, partnerskaber og nytænkning af kommunens udbudsprocesser)
- anerkendelse og synlighed (bl.a. konferencer, arrangementer, priser).

Fordele ved samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder

81 % (30) af de kommuner, der har samarbejde med socialøkonomiske virksomheder har svaret på spørgsmålet om, hvilke fordele de ser ved at anvende socialøkonomiske virksomheder i kommunens beskæftigelsesindsats sammenlignet med ordinære virksomheder.

Det drejer sig om 33 besvarelser. Heraf mener 60 % (20), at der er en række fordele ved samarbejdet. 12 % (4) kan ikke se særlige fordele ved at samarbejde med socialøkonomiske virksomheder. 27 % (9) svarer “ved ikke”.

Mange kommuner karakteriserer de socialøkonomiske virksomheder som mere rummelige end ordinære virksomheder, hvad der gør dem egnede til særligt udsatte grupper. Godt en tredjedel fremhæver rummeligheden. Nogle bruger lidt andre beskrivelser om det samme – at de har mulighed for at tage særlige hensyn, som der ikke er mulighed for at tage på det ordinære arbejdsmarked, at der er større forståelse for borgerens situation, at de har gode kompetencer i forhold til meget svage grupper, og en nævner, at nogle har et ideologisk incitament til at støtte “skæve eksistenser”.

Desuden er der en, der nævner, at de socialøkonomiske virksomheder kan byde på flere tilbud til borgerne end det rent arbejdsmæssige, fx sociale fritidstilbud til familiemedlemmer, hvad der kan understøtte en positiv udvikling hos borgerne.

Der er også en, der fremhæver, at nogle af de socialøkonomiske virksomheder har et særligt kendskab til specifikke målgrupper, og at man kan lave konkrete aftaler i forhold til borgere med bestemte problemstillinger.

En nævner, at de socialøkonomiske virksomheder er kreative. Og en anden siger, at de er gode til at få borgerne videre til andre virksomheder, som de socialøkonomiske virksomheder handler med.

I interviewene med kommunerepræsentanterne fremhæves de samme fordele.

Ulemper eller barrierer

81 % (30) af de kommuner, der har samarbejde med socialøkonomiske virksomheder, har svaret på spørgsmålet om hvilke ulemper eller barrierer, de ser ved at anvende socialøkonomiske virksomheder i kommunens beskæftigelsesindsats sammenlignet med ordinære virksomheder.

Bag tallet ligger 33 besvarelser. Af disse har 42 % (14) peget på:

- Udbudsreglerne er for ufleksible til, at socialøkonomiske virksomheder kan tilgodeses.
- Udfordringer med at skabe en bæredygtig virksomhedsøkonomi og dermed ordinære ansættelsesmuligheder.
- Risiko for institutionalisering. Opgaverne skal derfor tilrettelægges, så de peger ud på det ordinære arbejdsmarked.
- Kan give et skævt billede af, hvad der kræves på arbejdsmarkedet generelt.
- Manglende kompetencer hos de socialøkonomiske virksomheder. Et godt hjerte og masser af god vilje er ikke nok.
- Stærkt værdibårne og fordrer derfor større overensstemmelse mellem egne værdier og medarbejdernes værdier.
- Det er svært at få startet socialøkonomiske virksomheder.
- Modstrid mellem de socialøkonomiske virksomheders ønsker til økonomi for at udbygge virksomheden og kommunens ønske om at holde priserne i bund.

27 % (9) af de 33 respondenter kan ikke se nogen ulemper eller barrierer ved at anvende socialøkonomiske virksomheder i forhold til ordinære virksomheder. Andre 30 % (10) svarer "ved ikke" på spørgsmålet.

De socialøkonomiske virksomheder fremhæver i interviewene følgende opmærksomhedspunkter vedrørende samarbejdet med kommunerne:

- Kommunerne bruger de socialøkonomiske virksomheder som bank – de socialøkonomiske virksomheder venter i måneder på at få deres refusioner.
- Der er varierende og ofte manglende kvalitet i den kommunale viden om målgruppen.
- Papirarbejdet er tungt – især i forhold til fleksjobbere.
- Kommunen er rigid, men når man kender nogle personer, går samarbejdet fint.
- Det er svært at få skabt et samarbejde, når man er nyetableret, og når virksomheden retter sig mod en utraditionel målgruppe.
- Det kunne af økonomiske og planlægningsmæssige grunde være godt med aftaler om pladser, der strækker sig over længere tid.

Der er således nogle udfordringer i samarbejdet mellem kommuner og socialøkonomiske virksomheder. Set fra de socialøkonomiske virksomheders side kan de både dreje sig om at få samarbejdet etableret, at få de rigtige kontakter, at overkomme papirarbejdet, at få betaling i ordentlig tid, og at få mere langsigtede aftaler om antal pladser. Er samarbejdet med de rette personer først etableret, er der til gengæld flere, der peger på, at samarbejdet går fint.

Hvad efterspørger kommunerne fra de socialøkonomiske virksomheder?

Vi har også spurgt kommunerne, hvad de særligt efterspørger hos socialøkonomiske virksomheder i den beskæftigelsesrettede indsats. 81 % (30) har besvaret spørgsmålet. Det drejer sig om 33 respondenter.

Mange efterspørger det, som de har fremhævet som fordelene ved de socialøkonomiske virksomheder, nemlig:

- Rummelighed i forhold til at ansætte folk med problemer ud over ledighed.

Nogle specificerer, hvad rummeligheden kan bestå i:

- Praktikforløb og særligt tilrettelagte forløb med udgangspunkt i den enkelte person
- Skræddersy stillinger til dem, der er på kanten af arbejdsmarkedet
- Flere stillinger på nedsat tid og særlige vilkår
- Beskæftigelse af handicappede og psykisk sårbare
- Indsatser til de svageste borgere i matchgruppe 2
- Medvirke til jobvækst på det rummelige arbejdsmarked.

Der er nogle, der nævner andre kvaliteter:

- Goodwill og viljen til at gøre en forskel for lokalsamfundet
- Man undgår creaming som hos mange private aktører.

55 % (18) af de 33 respondenter synes, at de får dækket det, de efterspørger fra socialøkonomiske virksomheder af de socialøkonomiske virksomheder, som de p.t. samarbejder med.

21 % (7) af de 33 respondenter mener ikke, at det de efterspørger, bliver dækket af de socialøkonomiske virksomheder, som de samarbejder med i dag.

De peger primært på, at behovet er større end det, virksomhederne pt. dækker. Problemet er en kombination af for lidt refusion og manglende kapacitet.

Desuden er der en, der efterlyser flere arbejdsområder end dem, virksomheden kan tilbyde. Og en nævner, at praktikforløb i socialøkonomiske virksomheder kun i begrænset omfang fører videre til ansættelse.

Gennem telefoninterviewene kan vi konstatere, at der nogle steder er et formaliseret samarbejde i kraft af, at den socialøkonomiske virksomhed har et virksomhedscenter, eller i kraft af, at der er lavet aftaler om et bestemt antal pladser i et år. I en kommune laves der typisk aftaler om et antal pladser med de større

socialøkonomiske virksomheder, mens der aftales fra gang til gang og person til person med de mindre.

6. Udviklingspotentialer i samarbejdet mellem kommuner og socialøkonomiske virksomheder

I spørgeskemaundersøgelsen bliver kommunerne spurgt om hvilke udviklingspotentialer, de ser i samarbejdet med de socialøkonomiske virksomheder om beskæftigelsesindsatsen.

76 % (28) af de kommuner, der samarbejder med socialøkonomiske virksomheder, har besvaret spørgsmålet.

17 kommuner har i besvarelserne givet udtryk for deres vurdering. Hovedparten mener, at de socialøkonomiske virksomheder både kan bidrage til at øge arbejdsudbuddet og løse serviceopgaver, der ellers ikke bliver løst. Desuden kan de tilbyde meningsfuld beskæftigelse til den store gruppe af borgere, der står uden for arbejdsmarkedet og ikke kan honorere kravene på det almindelige arbejdsmarked. Her nævnes bl.a. borgere med psykiske lidelser og udviklingshandicap, heriblandt førtidspensionister og personer, der er i beskyttet beskæftigelse ifølge § 103 i Lov om Social service.

Desuden nævner flere kommuner bl.a.:

- etablering af et egentligt alternativt arbejdsmarked
- oprettelse af flere virksomhedscentre
- udvikling af samspillet med ordinære virksomheder
- samarbejde om flere målgrupper
- ansættelse af flere mentorer
- et lokalsamfund, der samarbejder og tager ansvar.

11 kommuner har svaret "ved ikke" på spørgsmålet om, hvorvidt de ser et potentiale i udviklingen af samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder.

De interviewede kommuner ligger på linje med vurderingerne i spørgeskemaundersøgelsen.

Desuden fremhæver en af de kommunale interviewpersoner, at der ligger et udviklingspotentiale i, at mange unge er optaget af sociale ideer og social innovation, som vil kunne skabe grundlag for udvikling af nye socialøkonomiske virksomheder (København). Andreas Hjorth Frederiksen fra Social+ nævner samstemmende, at der er en ny generation af businessstuderende, som vælger den socialøkonomiske linje. Ligeledes er der ifølge Københavns Kommune mange muligheder inden for det boligsociale område.

Realisering af udviklingspotentialerne

Kommunerne er blevet spurgt om, hvad det vil kræve at realisere udviklingspotentialerne af kommunerne selv, af de socialøkonomiske virksomheder og af andre.

61% (17) af de kommuner, der har besvaret spørgsmålet om, hvilke udviklingspotentialer de ser i samarbejdet, har besvaret spørgsmålene. En svarer "ved ikke"

på spørgsmålet om , hvad det vil kræve af kommunerne, og seks svarer "ved ikke" på spørgsmålet om, hvad det vil kræve af andre.

På spørgsmålet om, hvad det vil kræve af **kommunerne**, hvis disse udviklingspotentialer skal realiseres, betoner flere, at kommunerne selv skal arbejde videre med området, synliggøre og medvirke til at stimulere behovet og udvide dialogen med virksomhederne.

Mere specifikt nævnes bl.a.:

- engagement og prioritering
- en tidligere dialog med socialøkonomiske virksomheder forud for udbud af beskæftigelsesindsats
- finansiering/økonomisk grundlag (lovgivning/refusion) for at købe de tilbud, der er brug for
- (partnerskabs)aftaler, som beskriver samarbejdet, formålet, volumen m.v.
- koordination af samarbejdet.

I interviewene med kommuner gør en kommune opmærksom på, at kommunen selv kan støtte indirekte, ved at indkøbsafdelingen er opmærksom på, at den kan købe produkter fra de socialøkonomiske virksomheder (Aarhus). Desuden peger flere kommuner på, at de kan målrette udbudsreglerne, så flere socialøkonomiske virksomheder vil kunne komme i betragtning ved udbud.

Nogle kommuner nævner i interviewene, at de socialøkonomiske virksomheder som følge af deres større rummelighed og inklusionstænkning kan komme til at spille en nøglerolle i forbindelse med de nye reformer på fleksjob- og førtidspensionsområdet, bl.a. i forhold til borgere med funktionsnedsættelser (Viborg, Frederikshavn og Nyborg).

To af kommunerne fortæller, at de har en fast kontaktperson i jobcentret, der varetager samarbejdet med de socialøkonomiske virksomheder (København og Kolding). Desuden er flere kommuner begyndt at arbejde med kortlægning af socialøkonomiske virksomheder i området.

I forhold til hvad en realisering af udviklingspotentialerne vil kræve af **de socialøkonomiske virksomheder**, fremhæves det i flere besvarelser, at de socialøkonomiske virksomheder skal beskrive, hvad de er gode til og være lydhøre over for de ønsker (kravspecifikationer), kommunerne stiller.

Desuden nævnes bl.a., at de:

- skal være flere – og flere typer
- er brede nok i deres tilbud
- skal fokusere på at bevare motivationen og holde momentum
- tænker åbent og kreativt i muligheder
- skal have større bevidsthed om målet med samarbejdet
- har bæredygtige og sunde forretningsplaner
- kan samarbejde med normale arbejdspladser

- samarbejder med uddannelsessystemet og andre dele af beskæftigelses-systemet, så de borgere, der kan, kommer videre fra de socialøkonomiske virksomheder.

I interviewene fremhæves det fra kommunal side, at det er vigtigt at være opmærksom på, hvordan de socialøkonomiske virksomheder drives. Det skal være en ordentlig arbejdsplads med en kompetent ledelse og ordnede personaleforhold (Aarhus). De socialøkonomiske virksomheder skal være i stand til at drive virksomhed på forretningsvilkår, det vil sige, være gode til at tjene penge (København, Aarhus og Frederikshavn). Fra en anden kommunes side bliver der gjort opmærksom på, at hvis der kun er ansættelser på særlige vilkår, er der en risiko for stigmatisering (Viborg), og fra en tredje, at det er afgørende, at virksomhederne ikke lukker sig om sig selv, men ser udviklingspotentialerne hos medarbejderne (Kolding).

En af de socialøkonomiske virksomheder, vi interviewede, peger tilsvarende på vigtigheden af, at kommunerne ikke må acceptere lavere kvalitet fra socialøkonomiske virksomheder end fra andre leverandører og virksomheder.

De besvarelser, der beskriver kravene til **"andre"**, hvis udviklingspotentialerne skal realiseres, retter sig primært mod politikerne og arbejdsmarkedsorganisationerne:

- Flere peger på ændring af eller dispensation fra lovgivning (bestemmelser vedrørende forholdstal, krav om merbeskæftigelse) og ændrede udbudsregler (nationale og EU.)
- Ændrede aftaler på arbejdsmarkedet.
- Politikerne skal lokalt og på landsplan tydeliggøre behovet for socialøkonomiske virksomheder.
- Der skal være lettilgængelige støttemidler.

Interviewene med kommuner og socialøkonomiske virksomheder fremhæver også problemstillinger vedrørende lovgivning og udbudsregler samt vanskelighederne med at skaffe risikovillig kapital, ligesom begge dele blev tematiseret i workshoppen.

Nogle af de lovmæssige udfordringer er kort beskrevet i nedenstående boks.

Forholdet mellem antal ansatte med og uden tilskud

Antallet af **ansatte med løntilskud** og antallet af **personer i virksomhedspraktik** må maksimalt udgøre:

- 1 person for hver 5 ordinært ansatte, hvis virksomheden har 0–50 ansatte, dog altid 1 person. Herudover:
- 1 person for hver 10 ansatte

Arbejdsgiver og medarbejderrepræsentant skal skriftligt tilkendegive, at kravet er opfyldt.

Virksomheden afgrænses som udgangspunkt som en arbejdsplads med

selvstændigt produktionsnummer eller CVR-nummer.

Fleksjobansættelser er ikke omfattet af ovenstående regler.

Antallet af ansatte med tilskud skal medføre en **nettoudvidelse** af antallet af ansatte.

Udbud

Kommunerne er underlagt EU's direktiver om offentlige indkøb, som betyder, at varekøb og tjenesteydelser med en tærskelværdi over 1.489.820 kr. udbydes i EU. De danske udbudsregler sætter regler for, hvornår mindre danske opgaver skal i udbud. Tilbudsloven indeholder en pligt for offentlige myndigheder til at annoncere indkøb af varer og tjenesteydelser mellem 500.000 kr. og EU's tærskelværdi.

Sociale klausuler

Formålet med sociale klausuler er at gøre arbejdsmarkedet mere rummeligt. En social klausul kan fx opstille krav om at ansætte et bestemt antal medarbejdere på særlige vilkår. En social klausul vil typisk være et krav, der indsættes i kontrakten på lige fod med faglige og indholdsmæssige krav til opgaven. Klausulen indebærer en nærmere angivet social forpligtelse for den, der vinder opgaven.

7. Kommunalt oprettede socialøkonomiske virksomheder

48 af de 56 kommuner svarer på, om de selv har oprettet socialøkonomiske virksomheder.

23 % (11) svarer ja til, at deres kommune har oprettet socialøkonomiske virksomheder.

Det skal her nævnes, at ikke alle de kommunalt oprettede socialøkonomiske virksomheder lever op til kriteriet om organisatorisk uafhængighed af det offentlige, hvilket også et par af kommunerne selv gør opmærksom på.

Som svar på hvad formålet med kommunalt oprettede socialøkonomiske virksomheder er, anfører nogle meget konkrete formål som fx oprettelse af en meget rummelig arbejdsplads, beskyttet beskæftigelse og etablering af Danmarks største økologiske landbrug, mens andre anfører mere strategiske formål, der drejer sig om at stimulere udviklingen eller at kunne samarbejde med andre kommuner og private på en fleksibel måde.

To af kommunerne henviser til de begrænsninger, der ligger i kommunalfuldmagten som begrundelse for at afkoble kommunale institutioner og kommunale beskæftigelsesprojekter fra kommunen gennem fondsdannelser, konkurrenceudsætning m.v.

De kommunalt oprettede socialøkonomiske virksomheder anvendes både til beskæftigelsestilbud og ansættelser. Besvarelserne fra jobcentrene peger især på ansættelse af borgere med fysiske og psykiske handicap, mens der i besvarelserne fra socialområdet og andre enheder er flere, der nævner ansættelse af borgere med sociale problemer, ligesom de inkluderer personer fra matchgruppe 3 og førtidspensionister.

Frederikshavn Kommune, som vi har interviewet, har etableret en socialøkonomisk virksomhed, som blev oprettet for at dække et behov for fleksjob og forløb for borgere på ledighedsydelse. Ansættelsesmæssigt er der både tale om fleksjobansættelser i virksomheden og hjælp til ekstern udplacering i fleksjob.

I Viborg Kommune, som er frikommune, har man planer om at oprette en socialøkonomisk virksomhed. Her vil man søge om fritagelse for gældende regler.

8. Metoder

De anvendte metoder i kortlægningen er:

- Elektronisk spørgeskemaundersøgelse
- Uddybende telefoninterview

Desuden har vi inddraget:

- Informationer fra en workshop.

Spørgeskemaundersøgelsen

CABI har gennemført en elektronisk spørgeskemaundersøgelse blandt landets 98 kommuner. I hver af de 98 kommuner er den ansvarlige for socialområdet inviteret til at deltage. Og i hvert af de 91 jobcentre er jobcenterchefen inviteret til at deltage. Desuden har der været mulighed for, at spørgeskemaet kunne videregives til en anden afdeling med beskæftigelsesrelevant samarbejde med socialøkonomiske virksomheder.

Datagrundlag

I alt er 188 respondenter inviteret til at deltage i undersøgelsen. Der er kommet i alt 67 besvarelser i undersøgelsen svarende til en svarprocent på 36 %. Heraf har 56 svaret på alle spørgsmål (30 % af alle inviterede), mens 11 har valgt at springe fra undervejs i spørgeskemaet.

I alt har 56 kommuner deltaget i undersøgelsen.

De er en pæn fordeling af kommuner i kortlægningen både målt på beskæftigelsesregioner og antal indbyggere (se bilag 1, side 2).

De 67 besvarelser kommer fra en ansat i følgende afdeling i kommunen (respondentens egen angivelse af afdelingstilhørsforhold):

- 39 jobcenter
- 10 socialafdeling
- 7 anden afdeling (typisk arbejdsmarkedschef eller social- og arbejdsmarkedschef)
- 11 har ikke anført afdelingstilhør, da de ikke har fuldført undersøgelsen – men otte af dem er sendt til en socialchef og tre til en jobcenterchef.

De 39 jobcenterbesvarelser repræsenterer 38 kommuner, idet der i én kommune er to personer fra jobcentret, som har svaret. De 10 socialafdelingsbesvarelser repræsenterer 10 kommuner. I fire kommuner svarer både jobcenter og socialafdeling i samme kommune. I de resterende seks er det kun jobcenter eller kun socialafdeling, der svarer.

De syv besvarelser fra andre afdelinger repræsenterer syv kommuner. I disse syv kommuner er der kun dette ene svar og dermed altså ikke et svar fra jobcentret. De 11 besvarelser, hvor afdelingstilhørsforhold er ukendt, repræsenterer 11 kommuner.

Opgørelse af resultater på kommuneniveau

I nogle kommuner er der kommet besvarelser fra to personer. Dette gælder for 11 kommuner, hvilket betyder, at i alt 67 personer har deltaget i undersøgelsen. I de 11 kommuner, hvor to personer har besvaret, kan der være afgivet forskellige svar på det samme spørgsmål. Dette skyldes blandt andet, at respondenterne er blevet bedt om at vurdere situationen set fra deres egen afdeling / center. Dette giver en udfordring, når der skal gives et billede af, hvordan de 56 kommuner har svaret på undersøgelsen, fordi der for de 11 kommuners vedkommende kan være to forskellige svar på et spørgsmål.

Det er derfor ikke muligt på alle spørgsmål at opgøre resultater, som belyser hvordan kommunerne svarer. Men på udvalgte spørgsmål er det muligt at give et billede af kommunernes svar. Det gælder eksempelvis, hvorvidt kommunen samarbejder med socialøkonomiske virksomheder eller ej. Hvis blot den ene har tilkendegivet, at vedkommendes afdelinger / center samarbejder med socialøkonomiske virksomheder, er kommunen blevet kodet til at samarbejde med socialøkonomiske virksomheder.

Indhold

De spørgsmål, vi stillede til kommunerne, drejede sig om deres samarbejde med socialøkonomiske virksomheder om beskæftigelsesindsatsen og deres vurdering af samarbejdet. Spørgsmålene søgte bl.a. at belyse:

- Hvor mange socialøkonomiske virksomheder kommunerne samarbejder med.
- Om kommunerne har planer om større, uændret eller mindre samarbejde.
- Hvad kommunerne samarbejder med socialøkonomiske virksomheder om i forhold til beskæftigelsesindsatsen.
- Om kommunerne har formuleret en strategi for samarbejdet.
- Hvilke fordele og ulemper kommunerne ser i anvendelsen af socialøkonomiske virksomheder sammenlignet med ordinære virksomheder.
- Hvad kommunerne især efterspørger af de socialøkonomiske virksomheder, og om de får dækket det, de efterspørger.
- Hvilke udviklingspotentialer kommunerne ser i samarbejdet med socialøkonomiske virksomheder om beskæftigelsesindsatsen, og hvad de vurderer, det vil kræve af dem selv, af de socialøkonomiske virksomheder og af andre at realisere udviklingspotentialerne.
- Om kommunerne selv har oprettet socialøkonomiske virksomheder, hvad formålet i givet fald er, og hvad de anvender dem til.

Telefoninterview

Der er foretaget uddybende semistrukturerede telefoninterview med:

- 7 kommuner
- 7 socialøkonomiske virksomheder
- 7 ressource- og videnspersoner fra organisationer, foreninger og et universitet.

Kommunerepræsentanterne kommer fra jobcentre, socialafdelinger og erhvervsafdelinger. De socialøkonomiske virksomheder dækker forskellige målgrupper,

brancher og selskabsformer og forskellig geografisk beliggenhed og størrelse. Ressource- og videnspersonerne har alle bred viden om området.

Interviewene varede mellem en halv og en hel time og havde fokus på:

- Hvad de socialøkonomiske virksomheder efter deres vurdering særligt bidrager med i beskæftigelsesindsatsen og jobskabelsen.
- Hvordan de ser på og vurderer samarbejdet mellem socialøkonomiske virksomheder og kommunerne.
- Hvilke udfordringer og udviklingspotentialer de ser.

Informationer fra workshop

Styrelsen for fastholdelse og rekruttering (SFR) afholdt i juni en workshop med 15 socialøkonomiske virksomheder. CABI var facilitator på workshoppen og lavede efterfølgende et opsamlingsnotat. Desuden producerede CABI en minikortlægning af de deltagende socialøkonomiske virksomheder.

Vi har i kortlægningen trukket på de erfaringer, synspunkter og fakta, som vi via workshoppen fik adgang til.

9. Liste over interviewede socialøkonomiske virksomheder, kommuner og videnspersoner

Socialøkonomiske virksomheder

Fonden Allehånde, direktør Simon Sheard
Havekompagniet, ejer Claus Stenberg
Hugo Kolding pak ApS, direktør Hugo Kold
Place de Bleu, daglig leder Trine Alette Pantou
Skovsgårds Hotel, leder Ruth Højlund
Specialisterne, adm. direktør Henrik Thomsen
Telehandelshuset Smba, direktør Connie Hasemann

Kommuner

Frederikshavn Kommune, arbejdsmarkedschef Flemming Søborg
Holbæk Kommune, sekretariatsleder i udvikling og styring Ole Sølbæk
Kolding Kommune, udviklingschef i social- og sundhedsforvaltningen Birthe Muhs
Københavns Kommune, udviklingschef Jette Vinther Kristensen
Nyborg kommune, Job- og kompetencechef Kenneth Damsgaard
Viborg Kommune, jobcenterchef Jette Lorenzen
Aarhus Kommune, sekretariatschef i beskæftigelsesforvaltningen Ea Nielsen

Videns- og ressourcepersoner

Center for Socialøkonomi, direktør Bjarne Petersen
Dansk Erhverv, velfærdspolitisk fagchef Jon Krog
Den sociale Kapitalfond, investeringschef Sten Lohse
Merkur Bank, adm. direktør Lars Pehrson
RUC - Center for Socialt Entreprenørskab, professor Lars Hulgård
Social+/SUS, leder Andreas Hjorth Frederiksen
Vinsa, netværkschef Kurt Holm Nielsen

10. Liste over litteratur og links

Discourses of Social Entrepreneurship – variations on the same theme? EMES European Research Network, 2010. WP no. 10/01.
http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/Working_Papers/WP_10-01_Hulg_rd_web.pdf

National civilsamfundsstrategi, Regeringen 2010

Når socialt ansvar og økonomisk bæredygtighed går hånd i hånd – en strategi for socialøkonomisk vækst i Kolding kommune. Center for Socialøkonomi 2009.

Socialøkonomiske virksomheder STRATEGI. Københavns Erhvervscenter 2010.

Strategi og handlingsplan for fremme af socialøkonomiske iværksættere og virksomheder i Aarhus. Aarhus Kommune 2012.

Velfærdens iværksættere – en dansk strategi for socialt iværksætteri. Mandag Morgen, 2010

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/social-enterprises/index_en.htm

<http://www.socialeconomy.eu.org/spip.php?rubrique541>

<http://socialokonomi.dk>

www.socialkapitalfond.dk

www.udbudsportalen.dk

www.civilstyrelsen.dk

www.frivillighed.dk